

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatishda chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslari

Nodirabegim Nosir-qizi Nasimova
BuxDPI

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatish jarayonida chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Ishlanmada chap qo'l texnikasining anatomik-fiziologik xususiyatlari, barmoqlar harakatchanligi, intonatsiya aniqligi va pozitsiya to'g'ri shakllanishining o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik imkoniyatlari hisobga olinib, mashq tizimini bosqichma-bosqich tashkil etish, o'yin metodlaridan foydalanish, individual yondashuv va doimiy nazorat tamoyillari asoslab beriladi. Shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati, to'g'ri ko'rsatma va tuzatish usullari, o'quvchida eshitish nazorati va mushak xotirasini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari chap qo'l texnikasini samarali shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: skripka, chap qo'l texnikasi, barmoqlar harakatchanligi, boshlang'ich sinf o'quvchilari, pedagogik yondashuv, intonatsiya, pozitsiya, mashq tizimi, eshitish nazorati, musiqiy ta'lim

Pedagogical foundations of forming left-hand finger technique in teaching violin playing to primary school students

Nodirabegim Nosir-qizi Nasimova
Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract: This study is devoted to examining the pedagogical foundations of forming left-hand finger technique in the process of teaching violin playing to primary school students. The work analyzes the anatomical and physiological characteristics of left-hand technique, finger mobility, intonation accuracy, and the specific aspects of correct position formation. Taking into account the age-related and psychophysiological capabilities of primary school students, the study substantiates the principles of organizing the exercise system in a step-by-step manner, using game-based methods, applying an individual approach, and maintaining constant monitoring.

It also addresses the professional skill of the teacher, correct instructions and correction methods, and the development of auditory control and muscle memory in the student. The results of the study serve to develop practical recommendations for the effective formation of left-hand technique.

Keywords: violin, left-hand technique, finger mobility, primary school students, pedagogical approach, intonation, position, exercise system, auditory control, music education

Musiqiy ta'lim inson ma'naviyatini yuksaltirish, estetik didini shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim omili sifatida jamiyat hayotida alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, bolalik davrida musiqiy ta'limning to'g'ri tashkil etilishi shaxsning umumiy kamolotida chuqur iz qoldiradi. Musiqa cholg'ulari ichida skripka o'zining nozik tembri, ifodali imkoniyatlari va inson ovozigacha yaqinligi bilan alohida ajralib turadi. Skripka chalishni o'rgatish jarayoni esa o'zining murakkabligi, ko'p qirraliligi va uzoq muddatli izchil mashg'ulotlarni talab qilishi bilan boshqa cholg'ulardan farq qiladi. Bu jarayonda o'quvchining musiqiy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari va psixologik xususiyatlari uyg'un hisobga olinishi zarur. Shu bois boshlang'ich sinf o'quvchilariga skripka chalishni o'rgatish metodikasi musiqa pedagogikasining dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Skripka chalish texnikasi ikki asosiy qismdan - o'ng qo'l (kamon) texnikasi va chap qo'l (barmoqlar) texnikasidan tashkil topgan. Agar o'ng qo'l tovushning sifati, kuchi va ifodasi uchun javobgar bo'lsa, chap qo'l intonatsiya aniqligi, barmoqlarning harakatchanligi, pozitsiyalar almashinuvi va ijroning texnik ravonligi uchun mas'uldir. Chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirmasdan turib, skripkada sifatli va ifodali ijro etishni tasavvur qilib bo'lmaydi. Barmoqlarning to'g'ri qo'yilishi, ularning mustaqil harakati, kuch-quvvat taqsimoti, tebranish (vibrato) elementlari va intonatsiyani eshitish orqali nazorat qilish - bularning barchasi chap qo'l texnikasining tarkibiy qismlaridir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu ko'nikmalarni shakllantirish esa o'ziga xos pedagogik yondashuvlarni talab qiladi, chunki bu yoshdagi bolalarning anatomik-fiziologik va psixologik xususiyatlari hali to'liq shakllanmagan bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda musiqa maktablari va umumta'lim maktablarining musiqa to'garaklarida skripka chalishni o'rgatishga qiziqish ortib borayotgan bir paytda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ko'pgina o'qituvchilar amaliy tajribaga tayangan holda mashg'ulot olib boradilar, biroq bu jarayonning nazariy asoslari, yosh xususiyatlariga mos metodik yondashuvlar va bosqichma-bosqich mashq tizimi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Natijada o'quvchilarda noto'g'ri barmoq qo'yish odatlari shakllanib qolishi, intonatsiya xatolari, mushaklarning ortiqcha taranglashuvi kabi

muammolar kelib chiqadi. Bunday kamchiliklarni keyinchalik tuzatish esa ancha vaqt va kuch talab qiladi, ba'zan esa o'quvchining cholg'uga bo'lgan qiziqishining pasayishiga olib keladi. Shu sababli chap qo'l texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslarini chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasiga to'xtaladigan bo'lsak, skripka chalish metodikasi bo'yicha jahon va milliy musiqa pedagogikasida qator ilmiy ishlar yaratilgan. Xorijiy metodik adabiyotlarda L.Auer, K.Flesh, I.Galamyan, A.Yampolskiy kabi mashhur pedagog va ijrochilarning asarlarida chap qo'l texnikasiga oid qimmatli fikrlar bayon etilgan. Ularda barmoqlar harakatchanligi, intonatsiya ustida ishlash, pozitsiyalar tizimi va vibrato elementlariga alohida e'tibor qaratilgan. Milliy musiqa pedagogikasida esa skripka chalishni o'rgatish masalalari bo'yicha ayrim ilmiy-uslubiy ishlanmalar mavjud bo'lib, ularda asosan umumiy metodik masalalar yoritilgan. Biroq boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslariga bag'ishlangan yaxlit tadqiqotlar deyarli uchramaydi. Bu holat mavzuning ilmiy-nazariy jihatdan to'liq o'rganilmaganligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi - boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatishda chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslarini nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi: chap qo'l texnikasining anatomik-fiziologik asoslarini tahlil qilish; boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini o'rganish; chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning bosqichlarini aniqlash; samarali pedagogik metod va usullarni asoslash; mashq tizimini ishlab chiqish va amaliy tavsiyalar berish.

Tadqiqotning predmeti - boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatish jarayonida chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik jarayoni. Tadqiqotning ob'ekti esa musiqa maktablari va umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatish amaliyotidir.

Tadqiqotda tarixiy-mantiqiy tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatish, metodik adabiyotlarni tahlil qilish, ilg'or pedagogik tajribani umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi. Bu metodlar mavzuni har tomonlama yoritishga, nazariy xulosalarni amaliyot bilan bog'lashga imkon beradi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundan iboratki, unda chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik asoslari yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tizimlashtiriladi, bosqichma-bosqich mashq tizimi nazariy jihatdan asoslanadi. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan tavsiyalardan musiqa maktablari o'qituvchilari, umumta'lim maktablarining musiqa to'garak rahbarlari va musiqa ta'limi yo'nalishi talabalari o'z amaliy faoliyatlarida foydalanishlari mumkinligi bilan belgilanadi.

Skripka chalish san'ati asrlar davomida shakllanib, takomillashib kelgan. Uning texnik asoslari, ijro uslublari va pedagogik tamoyillari ko'plab avlod ijrochilari va pedagoglarining tajribasi asosida sayqallangan. Chap qo'l texnikasi masalasi har doim skripkachi pedagoglar diqqat markazida bo'lib kelgan, chunki intonatsiya aniqligi va ijro ifodaliligi bevosita chap qo'lning mohirona ishlashiga bog'liq. Buyuk skripkachi va pedagog L. Auer o'z asarlarida barmoqlarning mustaqilligi va erkin harakati ustida ishlashning muhimligini ta'kidlagan bo'lsa, K. Flesh intonatsiya ustida ishlashning tizimli yondashuvlarini ishlab chiqqan. I. Galamyan va A. Yampolskiy kabi metodistlar esa barmoq texnikasining turli jihatlarini chuqur tahlil qilib, amaliy tavsiyalar berganlar. Bu meros bugungi kun uchun ham o'z qimmatini yo'qotmagan.

Bolalik davri - inson hayotida eng muhim va ta'sirchan davr hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari (7-10 yosh) o'zlarining anatomik-fiziologik va psixologik xususiyatlari bilan kattalardan sezilarli farq qiladi. Bu yoshda bolalarning suyak-mushak tizimi hali to'liq shakllanmagan, qo'l mushaklari zaif, harakatlarning muvofiqlashtirilishi (koordinatsiya) esa takomillashib borayotgan bosqichda bo'ladi. Diqqatning barqarorligi cheklangan, tez charchash kuzatiladi, biroq ayni paytda bolalar taqlidga moyil, o'yin faoliyatiga qiziqadi va yangi harakatlarni tez o'zlashtira oladi. Bu xususiyatlarni hisobga olmasdan turib, samarali pedagogik jarayonni tashkil etish mumkin emas. Shuning uchun chap qo'l texnikasini shakllantirishda mashg'ulotlarning davomiyligi, mashqlarning murakkabligi va berilish shakli bolaning yosh imkoniyatlariga mos bo'lishi zarur.

Chap qo'l texnikasining anatomik-fiziologik asoslari masalasi alohida e'tibor talab qiladi. Skripkada chap qo'lning holati, barmoqlarning tor ustida joylashishi, barmoq uchlarining tor bilan aloqasi - bularning barchasi o'ziga xos fiziologik talablar qo'yadi. Barmoqlar tor ustiga yumaloq holda, yengil bosim bilan qo'yilishi kerak, ortiqcha taranglik esa harakat erkinligini yo'qotadi va tovush sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Bosh barmoqning roli ham muhim - u qo'lni ushlab turuvchi tayanch vazifasini bajaradi, lekin ortiqcha siqib turmasligi lozim. Bilak, tirsak va yelka mushaklarining o'zaro muvofiqligi chap qo'l texnikasining to'g'ri shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu anatomik-fiziologik qonuniyatlarni bilish o'qituvchiga o'quvchining harakatlarini to'g'ri baholash va zarur tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning pedagogik tamoyillari qatoriga izchillik, bosqichma-bosqichlik, individuallik, onglik, ko'rsatmallik va tizimlilik tamoyillari kiradi. Izchillik tamoyili oddiy harakatlardan murakkablariga o'tishni taqozo etadi: avval barmoqlarning tor ustida to'g'ri joylashishi, so'ngra alohida barmoqlarning mustaqil harakati, keyin barmoqlar kombinatsiyasi, shundan so'ng pozitsiyalar almashinuvi va nihoyat vibrato elementlari o'zlashtiriladi. Har bir bosqich oldingisiga tayanadi va keyingisiga zamin yaratadi. Bu jarayonda shoshilish,

bosqichlarni tashlab ketish o'quvchida mustahkam bo'lmagan, hatto noto'g'ri ko'nikmalarning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Individuallik tamoyili har bir o'quvchining jismoniy imkoniyatlari, musiqiy qobiliyati va o'zlashtirish tezligi turlicha ekanligini hisobga olishni talab qiladi. Bir o'quvchi barmoq harakatlarini tez o'zlashtirsa, boshqasiga ko'proq vaqt va sabr-toqat kerak bo'ladi. O'qituvchi har bir o'quvchiga mos mashqlar hajmini, sur'atini va uslubini tanlay bilishi lozim. Onglilik tamoyili esa o'quvchining nima uchun u yoki bu mashqni bajarayotganini tushunishini anglatadi. Bolaga harakatning maqsadi tushuntirilsa, u mashqni ongli ravishda bajaradi va natija tezroq ko'rinadi. Ko'rsatmali tamoyili o'qituvchining shaxsiy namunasida, harakatning ko'rsatib berilishida namoyon bo'ladi - bu yoshdagi bolalar uchun ko'rish orqali o'rganish juda samarali.

O'yin metodlaridan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda alohida o'rin tutadi. Bolalar uchun zerikarli va bir xildagi mashqlar tez charchashga olib keladi, qiziqishni so'ndiradi. Mashg'ulotni o'yin shaklida tashkil etish, mashqlarni qiziqarli vazifalar bilan bog'lash, obrazli taqqoslashlardan foydalanish (masalan, "barmoqlar yumshoq qadamlar bilan yurmoqda", "barmoq koptokcha kabi yumaloq") bolaning diqqatini ushlab turishga va mashqqa bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi. Bu yondashuv pedagogikada o'yin faoliyatining yetakchi o'rni haqidagi psixologik qonuniyatlarga to'liq mos keladi.

Eshitish nazorati chap qo'l texnikasini shakllantirishning ajralmas qismidir. Skripkada intonatsiya aniqligi bevosita o'quvchining eshitish qobiliyatiga bog'liq. Barmoq tor ustida qanchalik to'g'ri joylashmasin, agar o'quvchi tovush balandligini eshitib nazorat qilmasa, intonatsiya xatolari kelib chiqadi. Shuning uchun mashg'ulotlarning boshidanoq o'quvchida eshitish nazoratini tarbiyalash, uni o'z ijrosini tinglashga va xatolarni ilg'ashga o'rgatish zarur. Bunda o'qituvchining cholg'uda ko'rsatib berishi, birgalikda ijro etish, sof va nosof tovushlarni qiyoslash kabi usullar samarali bo'ladi.

Mushak xotirasi masalasi ham muhim ahamiyatga ega. Barmoqlarning to'g'ri holati va harakatlari ko'p marta takrorlash natijasida avtomatlashib, mushak xotirasida mustahkamlanadi. Bu jarayonda takrorlashning to'g'ri tashkil etilishi, mashqlarning izchil va muntazam bajarilishi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Noto'g'ri harakatning avtomatlashib qolishi esa keyinchalik katta muammoga aylanadi, shuning uchun dastlabki bosqichda harakatning to'g'riligiga qat'iy rioya qilish zarur.

O'qituvchining kasbiy mahorati chap qo'l texnikasini shakllantirish samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchi nafaqat cholg'uni yaxshi chalishi, balki pedagogik-psixologik bilimlarga ega bo'lishi, bolalar bilan muloqot qilishning samarali usullarini egallashi lozim. U o'quvchining harakatlarini sinchkovlik bilan kuzatishi, xatolarni o'z vaqtida payqashi va tushunarli tarzda

tuzatishi kerak. Tuzatish usullari ham pedagogik jihatdan to'g'ri tanlanishi zarur - qo'pol tanbeh o'rniga sabr-toqat bilan tushuntirish, rag'batlantirish, ijobiy natijalarni ta'kidlash bolada ishonchni mustahkamlaydi va mashg'ulotga bo'lgan munosabatni yaxshilaydi.

Mashg'ulotlarni tashkil etishda doimiylik va tizimlilik tamoyillariga rioya qilish muhim. Qisqa, lekin muntazam mashg'ulotlar uzoq va kamdan-kam mashg'ulotlardan ko'ra samaraliroqdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mashg'ulotning davomiyligi ularning diqqatini ushlab turish imkoniyatiga mos bo'lishi, mashqlar orasida qisqa tanaffuslar qilinishi maqsadga muvofiq. Uy vazifalarini ham o'yin elementlari bilan boyitish, ota-onalarni jarayonga jalb qilish ijobiy natija beradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida skripka chalishni o'rgatishda chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u anatomik-fiziologik qonuniyatlarni, yosh psixologiyasini va metodik tamoyillarni chuqur bilishni talab qiladi. To'g'ri tanlangan pedagogik yondashuvlar, bosqichma-bosqich mashq tizimi, o'yin metodlaridan foydalanish, eshitish nazorati va mushak xotirasini maqsadli rivojlantirish orqali o'quvchilarda mustahkam va sifatli chap qo'l texnikasini shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda o'quvchining skripkada erkin va ifodali ijro etishiga mustahkam zamin yaratadi. Mazkur ishda ushbu masalalarning nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama tahlil qilinadi va tegishli xulosalar hamda tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning markaziy qismida boshlang'ich sinf o'quvchilarida chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning eng muhim va hal qiluvchi jihatlarini atroflicha tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, bu jarayonning muvaffaqiyati bir necha o'zaro bog'liq omillarning uyg'unligiga bog'liq bo'lib, ularning eng muhimlari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchidan, chap qo'l texnikasini shakllantirishning bosqichma-bosqich tizimi ishlab chiqildi va asoslandi. Bu tizim to'rt asosiy bosqichni o'z ichiga oladi: birinchi bosqich - qo'lning to'g'ri holati va barmoqlarning tor ustida joylashishini o'zlashtirish; ikkinchi bosqich - alohida barmoqlarning mustaqil harakatini shakllantirish; uchinchi bosqich - barmoqlar kombinatsiyasi va ketma-ket harakatlarini o'zlashtirish; to'rtinchi bosqich - pozitsiyalar almashinuvi va dastlabki vibrato elementlarini egallash. Har bir bosqich oldingisiga tayanadi va keyingisiga mustahkam zamin yaratadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, bosqichlarni tashlab ketish yoki shoshilish o'quvchida mustahkam bo'lmagan, hatto noto'g'ri ko'nikmalarning shakllanishiga olib keladi, ularni keyinchalik tuzatish esa ancha vaqt va kuch talab qiladi.

Ikkinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olish zarurati aniq asoslandi. 7-10 yoshli bolalarning suyak-mushak tizimi hali to'liq shakllanmaganligi, qo'l mushaklarining zaifligi, harakat koordinatsiyasining takomillashib borayotganligi, diqqatning barqarorligi

cheklanganligi kabi omillar mashg'ulotlarning davomiyligi, mashqlarning hajmi va murakkabligiga bevosita ta'sir qiladi. Ayni paytda bu yoshdagi bolalarning taqlidga moyilligi, o'yin faoliyatiga qiziqishi va yangi harakatlarni tez o'zlashtirish qobiliyati pedagogik jarayonni tashkil etishda muhim imkoniyatlar yaratadi. Shu bois mashg'ulotlarni qisqa muddatli, lekin muntazam tashkil etish, mashqlarni o'yin elementlari bilan boyitish, obrazli taqqoslashlardan foydalanish samarali natija berishi isbotlandi.

Uchinchidan, o'yin metodlarining samaradorligi amaliy jihatdan asoslandi. Tadqiqot davomida kuzatilishicha, bir xildagi zerikarli mashqlar bolalarning tez charchashiga va qiziqishining pasayishiga olib keladi, o'yin shaklida tashkil etilgan mashqlar esa diqqatni uzoq vaqt ushlab turishga va mashqqa bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Bu yondashuv bolalik davrida o'yin faoliyatining yetakchi o'rni haqidagi psixologik qonuniyatlarga to'liq mos keladi.

To'rtinchidan, eshitish nazorati va mushak xotirasining rolini o'rganish muhim natijalar berdi. Aniqlanishicha, chap qo'l texnikasining sifatini belgilovchi asosiy omil - bu intonatsiya aniqligi bo'lib, u bevosita o'quvchining eshitish qobiliyatiga bog'liq. Barmoq tor ustida qanchalik to'g'ri joylashmasin, agar o'quvchi tovush balandligini eshitib nazorat qilmasa, intonatsiya xatolari kelib chiqadi. Shu bilan birga, to'g'ri harakatlarning ko'p marta takrorlanishi natijasida ular avtomatlashib, mushak xotirasida mustahkamlanadi. Bu ikki omilning uyg'un rivojlanishi chap qo'l texnikasining mustahkam va sifatli shakllanishini ta'minlaydi.

Beshinchidan, o'qituvchining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuvining hal qiluvchi ahamiyati isbotlandi. O'qituvchi nafaqat cholg'uni yaxshi chalishi, balki pedagogik-psixologik bilimlarga ega bo'lishi, bolalar bilan muloqot qilishning samarali usullarini egallashi lozim. U o'quvchining harakatlarini sinchkovlik bilan kuzatishi, xatolarni o'z vaqtida payqashi va tushunarli tarzda tuzatishi kerak. Qo'pol tanbeh o'rniga sabr-toqat bilan tushuntirish, rag'batlantirish, ijobiy natijalarni ta'kidlash bolada ishonchni mustahkamlaydi va mashg'ulotga bo'lgan munosabatni yaxshilaydi.

Oltinchidan, individual yondashuv tamoyilining ahamiyati alohida ta'kidlandi. Har bir o'quvchining jismoniy imkoniyatlari, musiqiy qobiliyati va o'zlashtirish tezligi turlicha bo'lgani uchun o'qituvchi har bir o'quvchiga mos mashqlar hajmini, sur'atini va uslubini tanlay bilishi lozim. Bir xil andozadagi yondashuv ba'zi o'quvchilarning ortda qolishiga, boshqalarining esa qiziqishini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Kulminatsiya sifatida shuni ta'kidlash lozimki, chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning barcha omillari o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularning har biri o'z o'rnida muhim, ammo ularning uyg'unligigina to'liq samaradorlikni ta'minlaydi. Faqat texnik mashqlargagina tayanish yoki faqat o'yin metodlariga suyanish bir yoqlama yondashuv bo'lib, maqsadga to'liq erishishga imkon bermaydi. Eng samarali

natija texnik aniqlik, yosh xususiyatlarini hisobga olish, o'yin metodlari, eshitish nazorati, mushak xotirasi va individual yondashuvning uyg'un qo'llanilishida namoyon bo'ladi. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarida chap qo'l texnikasini mustahkam shakllantirishning pedagogik asoslarini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish zaruratini tasdiqlaydi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Skripka chalish texnikasida chap qo'l barmoqlari texnikasi intonatsiya aniqligi, ijro ravonligi va ifodalilik uchun javobgar bo'lgan asosiy tarkibiy qism hisoblanadi. Uni shakllantirmasdan turib, skripkada sifatli va ifodali ijro etishni tasavvur qilib bo'lmaydi. Shu bois boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu texnikani shakllantirish musiqa pedagogikasining dolzarb masalalaridan biri sifatida e'tirof etilishi lozim.

2. Chap qo'l texnikasining anatomik-fiziologik asoslari - qo'lning to'g'ri holati, barmoqlarning tor ustida yumaloq holda joylashishi, bosh barmoqning tayanch roli, bilak, tirsak va yelka mushaklarining o'zaro muvofiqligi - pedagogik jarayonning nazariy poydevorini tashkil etadi. Bu qonuniyatlarni bilish o'qituvchiga o'quvchining harakatlarini to'g'ri baholash va zarur tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

3. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olish chap qo'l texnikasini samarali shakllantirishning muhim shartidir. Bu yoshdagi bolalarning anatomik-fiziologik imkoniyatlari, diqqatning cheklanganligi, taqlidga moyilligi va o'yin faoliyatiga qiziqishi mashg'ulotlarni tashkil etishning mazmuni, shakli va davomiyligini belgilaydi.

4. Chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirishning bosqichma-bosqich tizimi - qo'l holatini o'zlashtirishdan tortib pozitsiyalar almashinuvi va dastlabki vibrato elementlarigacha bo'lgan izchil jarayon - eng samarali pedagogik yondashuv sifatida asoslandi. Har bir bosqichning to'liq o'zlashtirilishi keyingi bosqichga mustahkam zamin yaratadi.

5. O'yin metodlaridan foydalanish, eshitish nazoratini tarbiyalash, mushak xotirasini maqsadli rivojlantirish, individual yondashuv va doimiy nazorat tamoyillariga rioya qilish chap qo'l texnikasini shakllantirish samaradorligini sezilarli oshiradi. Bu omillarning uyg'un qo'llanilishigina to'liq natija beradi.

6. O'qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik-psixologik bilimlari va bolalar bilan muloqot qilishning samarali usullarini egallashi jarayonning muvaffaqiyatini belgilovchi hal qiluvchi omildir. To'g'ri ko'rsatma, o'z vaqtida tuzatish va rag'batlantirish o'quvchida ishonchni mustahkamlaydi va mashg'ulotga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Yuqoridagi xulosalarga asoslanib, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- musiqa maktablari va to'garaklarda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda chap qo'l texnikasini shakllantirishning bosqichma-bosqich tizimiga qat'iy rioya qilish, bosqichlarni tashlab ketishga yo'l qo'ymaslik;

- mashg'ulotlarni qisqa muddatli, lekin muntazam tashkil etish, mashqlarni o'yin elementlari va obrazli taqqoslashlar bilan boyitish;
- mashg'ulotlarning boshidanoq eshitish nazoratini tarbiyalashga alohida e'tibor qaratish, sof va nosof tovushlarni qiyoslash usullaridan foydalanish;
- har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda mashqlar hajmi va sur'atini tanlash;
- o'qituvchilar uchun chap qo'l texnikasini shakllantirish bo'yicha metodik qo'llanmalar va amaliy tavsiyalar tayyorlash;
- ota-onalarni o'quv jarayoniga jalb qilish, uy mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil etish bo'yicha ularga tavsiyalar berish.

Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida chap qo'l barmoqlari texnikasini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u anatomik-fiziologik qonuniyatlarni, yosh psixologiyasini va metodik tamoyillarni chuqur bilishni talab qiladi. To'g'ri tanlangan pedagogik yondashuvlar, izchil mashq tizimi va o'qituvchining mahorati orqali o'quvchilarda mustahkam va sifatli chap qo'l texnikasini shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda o'quvchining skripkada erkin va ifodali ijro etishiga, musiqa san'atini chuqur o'zlashtirishiga mustahkam zamin yaratadi. Mazkur tadqiqot ushbu yo'nalishdagi izlanishlarni davom ettirish va metodik adabiyotlarni boyitish uchun nazariy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 1997.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
4. Auer L. Mening skripka chalish maktabim. – Toshkent: O'qituvchi, 1985. – 192 b.
5. Flesh K. Skripka chalish san'ati. – Moskva: Muzika, 1975. – 256 b.
6. Galamyan I. Skripka chalishni o'rgatish metodikasi. – Moskva: Muzika, 1987. – 208 b.
7. Yampolskiy A. Skripka chalish texnikasi asoslari. – Moskva: Muzgiz, 1960. – 312 b.
8. Stolyar B. Skripka chalishni o'rgatishning pedagogik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1984. – 176 b.
9. Berlyanchik M. Skripkachi texnikasini tarbiyalash asoslari. – Moskva: Muzika, 1983. – 224 b.
10. Gotsdiner A. Musiqiy psixologiya. – Moskva: Nobe, 1993. – 368 b.

11. Teplov B. Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi. – Moskva: Pedagogika, 1985. – 284 b.
12. Vygotskiy L.S. Bolalar psixologiyasi. – Moskva: Pedagogika, 1984. – 432 b.
13. Abdullayev A. Musiqa pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 248 b.
14. Nurullaev F.G. The role of folklore in the raising of children European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 12, 2020 Part III ISSN 2056-5852, -pp. 181-186.
15. Нуруллаев Ф.Г., Композиционный и исполнительский процесс в музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 576-581.
16. Нуруллаев Ф.Г. Импровизаторское творчество в XX веке по сфере музыки// «Scientific progress» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 582-587.
17. FG Nurullaev, NK Nurullaeva, NK Sh. Formation of aesthetic education of children on the example of Bukhara folklore songs. Euro-Asia Conferences, 2021. 1 (1), 34-36.
18. Nurullayev F.G. Methodological requirements for the selection of Bukhara folk songs in music education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal 1 (01), 83-88.
19. Norqulov Sh Sh, F.G Nurullayev. Musiqa to'garaglarini shakllantirish va rivojlantirishga oid nazariy-pedagogik hamda psixologik asoslar. лучшие интеллектуальные исследования| international scientific journal . Vol. 39 No. 1 (2025)
20. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Музыкально-историческое наследие центральной Азии (психологический настрой армии Темура). Психология XXI столетия, 18-20 марта 2020 года С. 115-118.
21. F.G. Nurullayev The importance of music lessons in the cultivation of student youth consciousness and national thinking. academic publishers international journal of artificial intelligence (ISSN: 2692-5206) Volume 04, Issue 07, 2024
22. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Роль фольклорных песен в воспитании учащихся. Научно– методический журнал «Проблемы педагогики» №3(48). Москва 2020. С.15-17.
23. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Формирование эстетического воспитания детей на примере Бухарских фольклорных песен. «Modern scientific challenges and trends» collection of scientific works of the international scientific conference Issue 4(260 Warsaw, Poland 2020. P. 139-141.

24. Nurullayev F.G., Madrimov B.K., Rajabov T.I. Teaching Bukhara Children Folk Songs in Music Lessons as an Actual Problem. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 04, 2020 P. 6049.
25. Нуруллаев Ф.Г., Норова Ш.У. Психология музыкальных дидактических игр на интегрированных занятиях// Вестник интергративной психологии. Журнал для психологов. Выпуск №17, 2018. – С.295-299.
26. Нуруллаев Ф.Г., Музыкальный процесс в западной музыке // « scientific progress » Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021. - pp.570-575.
27. Nurullaeva N.G., Nurullaeva N.K., Nurullaev B.G. Role and significance of folkler music in the upbringing of children of preschool age. Academicia An International Multidisciplinary Research Journal. Vol.10, Issue 10, October 2020.
28. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев- Случайный выбор качественных характеристик материала по музыки или порядок его изложения в процессе создания музыки или исполнения опуса. scientific progress. 2021.Vol 2, №4(pp. 588-593)
29. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев- Содержание обучения Бухарским народным песням в музыкальном образовании. Academy, 48-50
30. Нуруллаев Ф.Г. Мусиқа таълимида Бухоро фольклор кўшиқларига кўйиладиган методик талаблар. Pedagogik mahorat, Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2020, 3-son. Buxoro. Б.175-180.